पुस्तपालन व लेखाकर्म

बारावी (HSC) बोर्ड परीक्षा फेब्रुवारी–मार्च 2027 – सराव प्रश्नपत्रिका

आदर्श उत्तरपत्रिका

वेळ: 3 तास **एकूण गुण: 80**

आदर्श उत्तरात एक योग्य पद्धत दाखवली आहे; इतर कोणतीही योग्य पद्धत असल्यास पूर्ण गुण मिळतात.

प्र. 1 (अ) खाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुन्हा लिहा. **[5]**

(1) नवीन भागीदाराचा प्रवेश होताना जुने भागीदार ज्या प्रमाणात आपल्या नफ्यातील हिस्सा त्याच्यासाठी सोडतात, त्या प्रमाणाला _____ प्रमाण म्हणतात.

(अ) लाभाचे (ब) त्यागाचे

(क) भांडवलाचे (ड) नवीन नफा वाटपाचे

उत्तर (1 गुण)
(ब) त्यागाचे.
योग्य वाक्य : नवीन भागीदाराचा प्रवेश होताना जुने भागीदार ज्या प्रमाणात आपल्या नफ्यातील हिस्सा त्याच्यासाठी सोडतात, त्या प्रमाणाला **त्यागाचे** प्रमाण म्हणतात.

(2) नफा न कमविणाऱ्या संस्थेत मिळालेले आजीव सभासद शुल्क ही _____ प्राप्ती समजली जाते.

(अ) महसुली (ब) भांडवली

(क) स्थगित महसुली (ड) नामधारी

उत्तर (1 गुण)
(ब) भांडवली.
योग्य वाक्य : नफा न कमविणाऱ्या संस्थेत मिळालेले आजीव सभासद शुल्क ही **भांडवली** प्राप्ती समजली जाते.

(3) 10 मार्च 2026 रोजी लिहिलेल्या व लेखन तिथीनंतर 60 दिवसांनी देय असलेल्या विपत्राचा देयदिनांक _____ हा असेल.

(अ) 9 मे 2026 (ब) 10 मे 2026

(क) 12 मे 2026 (ड) 13 मे 2026

उत्तर (1 गुण)
(क) 12 मे 2026.
योग्य वाक्य : 10 मार्च 2026 रोजी लिहिलेल्या व लेखन तिथीनंतर 60 दिवसांनी देय असलेल्या विपत्राचा देयदिनांक **12 मे 2026** हा असेल.
(10 मार्चपासून 60 दिवस : मार्च 21 + एप्रिल 30 + मे 9 = 60 दिवस → 9 मे; 3 अनुग्रह दिवस मिळविल्यावर → 12 मे 2026 हा देयदिनांक.)

(4) प्रमंडळाला भागांच्या दर्शनी मूल्यापेक्षा जास्त मिळालेली रक्कम _____ खात्याला जमा केली जाते.

(अ) भाग भांडवल (ब) थकीत मागणी

(क) प्रतिभूती प्रव्याजी (ड) सामान्य संचिती

उत्तर (1 गुण)
(क) प्रतिभूती प्रव्याजी.
योग्य वाक्य : प्रमंडळाला भागांच्या दर्शनी मूल्यापेक्षा जास्त मिळालेली रक्कम **प्रतिभूती प्रव्याजी** खात्याला जमा केली जाते.

(5) चल अनुपात हा चल संपत्ती आणि _____ यांच्यातील संबंध दर्शवितो.

(अ) स्थिर संपत्ती (ब) चल देयता

(क) मालकाचे भांडवल (ड) शुद्ध नफा

उत्तर (1 गुण)
(ब) चल देयता.
योग्य वाक्य : चल अनुपात हा चल संपत्ती आणि **चल देयता** यांच्यातील संबंध दर्शवितो.

प्र. 1 (ब) खालील विधानांसाठी एक शब्द / शब्दसमूह / संज्ञा लिहा. **[5]**

(1) विसर्जनाच्या वेळी संस्थेची संपत्ती व बाह्य देयतांची खाती बंद करण्यासाठी उघडले जाणारे खाते.

उत्तर (1 गुण)
रोखीकरण खाते

(2) निवृत्त होणाऱ्या भागीदाराचा नफ्यातील हिस्सा उर्वरित भागीदार ज्या प्रमाणात प्राप्त करतात ते प्रमाण.

उत्तर (1 गुण)
लाभाचे प्रमाण

(3) भागीदारांनी मान्य केलेल्या भागीदारीच्या अटी असलेला लेखी दस्तऐवज.

उत्तर (1 गुण)
भागीदारी करार

(4) निश्चित दराने लाभांश मिळण्याचा आणि प्रमंडळाच्या समापनाच्या वेळी भांडवल परत मिळण्याचा पूर्वाधिकार असलेले भाग.

उत्तर (1 गुण)
पूर्वाधिकार भाग

(5) ज्या व्यक्तीवर विपत्र लिहिले जाते आणि जी ते स्वीकारते ती व्यक्ती.

उत्तर (1 गुण)
आहार्यी (आदेशिती)

प्र. 1 (क) खालील वाक्ये पूर्ण करा. **[5]**

(1) भागीदारी कराराच्या अभावी भागीदारांच्या भांडवलावर व्याज _____.

उत्तर (1 गुण)
भागीदारी कराराच्या अभावी भागीदारांच्या भांडवलावर व्याज **दिले जात नाही**.

(2) प्राप्ती-शोधन खाते हा _____ पुस्तकाचा सारांश आहे.

उत्तर (1 गुण)
प्राप्ती-शोधन खाते हा **रोख** पुस्तकाचा सारांश आहे.

(3) मृत भागीदाराला देय असलेली रक्कम त्याच्या _____ खात्याला स्थानांतरित केली जाते.

उत्तर (1 गुण)
मृत भागीदाराला देय असलेली रक्कम त्याच्या **वारसदाराच्या** खात्याला स्थानांतरित केली जाते.

(4) आहार्यीने देयदिनांकाला विपत्राची रक्कम न दिल्यास ते विपत्र _____ झाले असे म्हणतात.

उत्तर (1 गुण)
आहार्यीने देयदिनांकाला विपत्राची रक्कम न दिल्यास ते विपत्र **अनादरित** झाले असे म्हणतात.

(5) संगणकीय लेखांकन प्रणालीत माहिती एका केंद्रीय _____ मध्ये साठविली जाते आणि त्यातून अहवाल तयार केले जातात.

उत्तर (1 गुण)
संगणकीय लेखांकन प्रणालीत माहिती एका केंद्रीय **माहितीसंग्रहा (डेटाबेस)** मध्ये साठविली जाते आणि त्यातून अहवाल तयार केले जातात.

प्र. 1 (ड) खालील विधानांशी तुम्ही सहमत आहात की असहमत ते लिहा. **[5]**

(1) ख्याती ही काल्पनिक संपत्ती आहे.

उत्तर (1 गुण)
असहमत. ख्याती ही अदृश्य संपत्ती आहे; तिला मूल्य असते आणि व्यवसायासोबत तिची विक्री करता येते.

(2) उचलीवरील व्याज हा संस्थेसाठी लाभ आहे.

उत्तर (1 गुण)
सहमत. उचलीवरील व्याज भागीदाराच्या भांडवल/चालू खात्याला नावे आणि नफा-तोटा खात्याला जमा केले जाते.

(3) भागीदारांचे भांडवल अस्थिर असताना भागीदारांची चालू खाती उघडली जातात.

उत्तर (1 गुण)
असहमत. भांडवल स्थिर असताना (स्थिर भांडवल पद्धतीत) चालू खाती उघडली जातात.

(4) नफा न कमविणाऱ्या संस्थेला इमारत निधीसाठी मिळालेली विशिष्ट देणगी ही भांडवली प्राप्ती आहे.

उत्तर (1 गुण)
सहमत. विशिष्ट हेतूसाठी मिळालेल्या देणगीचे भांडवलीकरण होते आणि ती ताळेबंदाच्या देयता बाजूवर दर्शविली जाते.

(5) संगणकीय लेखांकनामुळे लेखांकनाची तत्त्वे अनावश्यक ठरतात.

उत्तर (1 गुण)
असहमत. संगणक केवळ माहितीवर प्रक्रिया करतो; लेखांकनाची तीच तत्त्वे व नियम पाळावेच लागतात.

प्र. 2 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[10]**

(अ) किरण आणि समीर हे 3 : 2 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. 31 मार्च 2026 रोजीचा त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता :

किरण आणि समीर यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		बँकेतील रोख	18,000
किरण	90,000	विविध ऋणको 50,000 (-) संशयित कर्ज निधी 2,000	48,000
समीर	60,000	स्कंध	42,000
सामान्य संचिती	20,000	उपस्कर	22,000
विविध धनको	45,000	यंत्रसामग्री	60,000
देय विपत्र	15,000	इमारत	40,000
एकूण	**2,30,000**	एकूण	**2,30,000**

1 एप्रिल 2026 रोजी त्यांनी नेहाला भविष्यातील नफ्यात 1/5 हिस्सा देऊन खालील अटींवर नवीन भागीदार म्हणून प्रवेश दिला :
(1) नेहाने भांडवल म्हणून ₹50,000 आणि ख्यातीचा हिस्सा म्हणून ₹15,000 रोख आणावेत. ख्यातीची रक्कम व्यवसायातच ठेवावी.
(2) स्कंधाचे मूल्य 10% ने वाढवावे आणि इमारतीचे पुनर्मूल्यांकन ₹50,000 करावे.
(3) यंत्रसामग्रीवर 5% आणि उपस्करावर 10% घसारा आकारावा.
(4) विविध ऋणकोवर 5% दराने संशयित कर्ज निधी ठेवावा.
तयार करा : नफा-तोटा समायोजन खाते, भागीदारांची भांडवल खाती आणि नवीन संस्थेचा ताळेबंद.

उत्तर (10 गुण)
किरण, समीर आणि नेहा यांच्या संस्थेच्या पुस्तकात
नावे नफा-तोटा समायोजन खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
यंत्रसामग्री खाते (5% घसारा)	3,000	स्कंध खाते (42,000 च्या 10%)	4,200
उपस्कर खाते (10% घसारा)	2,200	इमारत खाते (50,000 – 40,000)	10,000
संशयित कर्ज निधी खाते (2,500 – 2,000)	500		

पुनर्मूल्यांकनावरील नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित) :			
किरणचे भांडवल खाते (3/5)	5,100		
समीरचे भांडवल खाते (2/5)	3,400		
एकूण	**14,200**	एकूण	**14,200**

नावे भागीदारांचे भांडवल खाते जमा

तपशील	किरण ₹	समीर ₹	नेहा ₹	तपशील	किरण ₹	समीर ₹	नेहा ₹
शिल्लक पु/ने	1,16,100	77,400	50,000	शिल्लक पु/आ	90,000	60,000	–
				सामान्य संचिती खाते	12,000	8,000	–
				नफा-तोटा समायोजन खाते	5,100	3,400	–
				बँक खाते (भांडवल)	–	–	50,000
				बँक खाते (ख्याती)	9,000	6,000	–
एकूण	**1,16,100**	**77,400**	**50,000**	एकूण	**1,16,100**	**77,400**	**50,000**

नवीन संस्थेचा 1 एप्रिल 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		बँकेतील रोख (18,000 + 50,000 + 15,000)	83,000
किरण	1,16,100	विविध ऋणको 50,000 (-) संशयित कर्ज निधी 2,500	47,500
समीर	77,400	स्कंध (42,000 + 4,200)	46,200
नेहा	50,000	उपस्कर (22,000 – 2,200)	19,800
विविध धनको	45,000	यंत्रसामग्री (60,000 – 3,000)	57,000
देय विपत्र	15,000	इमारत	50,000
एकूण	**3,03,500**	एकूण	**3,03,500**

कार्यटिपा :

(1) नवीन नफा वाटपाचे प्रमाण : नेहा = 1/5; उर्वरित 4/5 किरण व समीर 3 : 2 प्रमाणात वाटून घेतील → किरण 12/25, समीर 8/25, नेहा 5/25 → **12 : 8 : 5**.

(2) त्यागाचे प्रमाण = जुने प्रमाण 3 : 2 (नेहाचा हिस्सा जुने भागीदार आपल्या जुन्या प्रमाणात देतात). ख्याती ₹15,000 → किरण ₹9,000, समीर ₹6,000.

(3) सामान्य संचिती ₹20,000 जुन्या प्रमाणात 3 : 2 वाटली → किरण ₹12,000, समीर ₹8,000.

(4) बँक : 18,000 + 50,000 (भांडवल) + 15,000 (ख्याती) = ₹83,000.

ताळेबंदाची एकूण रक्कम = **₹3,03,500**.

गुणदान: नफा-तोटा समायोजन खाते, योग्य नफा ₹8,500 व त्याचे वाटप – 3 गुण · भागीदारांचे भांडवल खाते (संचिती, पुनर्मूल्यांकन नफा, ख्याती, नेहाचे भांडवल) – 3 गुण · नवीन संस्थेचा ताळेबंद, एकूण ₹3,03,500 – 3 गुण · नवीन प्रमाण / त्यागाचे प्रमाण यावरील कार्यटिप – 1 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: संशयित कर्ज निधी 5% ठेवायचा आहे – फक्त कमी पडणारी रक्कम (₹2,500 – ₹2,000 = ₹500) नावे करा, पूर्ण ₹2,500 नव्हे. रोख आणलेली ख्याती जुन्या भागीदारांना त्यागाच्या प्रमाणात जमा होते.

किंवा

(ब) अनिल, भूषण आणि चेतन हे 2 : 2 : 1 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. 31 मार्च 2026 रोजीचा त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता :

अनिल, भूषण आणि चेतन यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		बँकेतील रोख	30,000
अनिल	80,000	विविध ऋणको	45,000
भूषण	70,000	स्कंध	35,000
चेतन	40,000	उपस्कर	15,000
राखीव निधी	25,000	यंत्रसामग्री	70,000
विविध धनको	38,000	जमीन व इमारत	70,000
देय विपत्र	12,000		
एकूण	**2,65,000**	एकूण	**2,65,000**

1 एप्रिल 2026 रोजी चेतन खालील अटींवर संस्थेतून निवृत्त झाला :

(1) जमीन व इमारतीचे मूल्य 20% ने वाढवावे आणि यंत्रसामग्रीवर 10% घसारा आकारावा.

(2) विविध ऋणकोवर 4% दराने संशयित कर्ज निधीची तरतूद करावी.

(3) स्कंधाचे मूल्य ₹32,600 ठरविण्यात यावे.

(4) संस्थेच्या ख्यातीचे मूल्य ₹30,000 ठरविण्यात आले. ख्याती खाते न उघडता चेतनच्या ख्यातीच्या हिश्याचे समायोजन उर्वरित भागीदारांच्या भांडवल खात्यांद्वारे करावे.

(5) चेतनला ₹20,000 धनादेशाने द्यावेत आणि त्याला देय असलेली उर्वरित रक्कम त्याच्या कर्ज खात्याला स्थानांतरित करावी.

तयार करा : नफा-तोटा समायोजन खाते, भागीदारांची भांडवल खाती आणि नवीन संस्थेचा ताळेबंद.

उत्तर (10 गुण)

अनिल आणि भूषण यांच्या संस्थेच्या पुस्तकात

नावे नफा-तोटा समायोजन खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
यंत्रसामग्री खाते (10% घसारा)	7,000	जमीन व इमारत खाते (70,000 च्या 20%)	14,000
संशयित कर्ज निधी खाते (45,000 च्या 4%)	1,800		
स्कंध खाते (35,000 – 32,600)	2,400		
पुनर्मूल्यांकनावरील नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित) :			
अनिलचे भांडवल खाते (2/5)	1,120		
भूषणचे भांडवल खाते (2/5)	1,120		
चेतनचे भांडवल खाते (1/5)	560		
एकूण	**14,000**	एकूण	**14,000**

नावे भागीदारांचे भांडवल खाते जमा

तपशील	अनिल ₹	भूषण ₹	चेतन ₹	तपशील	अनिल ₹	भूषण ₹	चेतन ₹
चेतनचे भांडवल खाते (ख्याती)	3,000	3,000	–	शिल्लक पु/आ	80,000	70,000	40,000
बँक खाते	–	–	20,000	राखीव निधी खाते	10,000	10,000	5,000
चेतनचे कर्ज खाते	–	–	31,560	नफा-तोटा समायोजन खाते	1,120	1,120	560
शिल्लक पु/ने	88,120	78,120	–	अनिलचे भांडवल खाते (ख्याती)	–	–	3,000
				भूषणचे भांडवल खाते (ख्याती)	–	–	3,000
एकूण	**91,120**	**81,120**	**51,560**	एकूण	**91,120**	**81,120**	**51,560**

नवीन संस्थेचा 1 एप्रिल 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		बँकेतील रोख (30,000 – 20,000)	10,000
अनिल	88,120	विविध ऋणको 45,000 (-) संशयित कर्ज निधी 1,800	43,200
भूषण	78,120	स्कंध	32,600
चेतनचे कर्ज खाते	31,560	उपस्कर	15,000
विविध धनको	38,000	यंत्रसामग्री (70,000 – 7,000)	63,000
देय विपत्र	12,000	जमीन व इमारत (70,000 + 14,000)	84,000
एकूण	**2,47,800**	एकूण	**2,47,800**

कार्यटिपा :

(1) लाभाचे प्रमाण : अनिल 2/4 – 2/5 = 1/10; भूषण 2/4 – 2/5 = 1/10 → **1 : 1**. अनिल व भूषण यांचे नवीन प्रमाण = 1 : 1.

(2) चेतनचा ख्यातीतील हिस्सा = 30,000 × 1/5 = ₹6,000; लाभाच्या प्रमाणात अनिल ₹3,000 व भूषण ₹3,000 यांच्या खात्याला नावे आणि चेतनच्या खात्याला जमा.

(3) राखीव निधी ₹25,000, 2 : 2 : 1 प्रमाणात → ₹10,000, ₹10,000, ₹5,000.

(4) चेतनला देय रक्कम ₹51,560 – धनादेशाने दिलेले ₹20,000 = ₹31,560 त्याच्या कर्ज खात्याला स्थानांतरित.

ताळेबंदाची एकूण रक्कम = **₹2,47,800**.

गुणदान: नफा-तोटा समायोजन खाते, नफा ₹2,800 – 3 गुण · ख्याती समायोजन व कर्ज स्थानांतरासह भागीदारांचे भांडवल खाते – 3 गुण · नवीन संस्थेचा ताळेबंद, एकूण ₹2,47,800 – 3 गुण · लाभाचे प्रमाण व ख्याती यावरील कार्यटिप – 1 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: ख्याती खाते उघडलेले नाही : फक्त चेतनच्या हिश्याचे (₹6,000) समायोजन होते आणि ते लाभ मिळविणाऱ्या भागीदारांना नावे होते. चेतनचे कर्ज नवीन ताळेबंदात देयता म्हणून दाखवा.

प्र. 3 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[10]**

(अ) रोहन, साहिल आणि तन्वी हे 2 : 2 : 1 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार होते. 31 मार्च 2026 रोजीचा त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता :

रोहन, साहिल आणि तन्वी यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		हस्तस्थ रोख	8,000
रोहन	60,000	विविध ऋणको	32,000
साहिल	40,000	स्कंध	40,000
तन्वी	20,000	उपस्कर	20,000
सामान्य संचिती	15,000	यंत्रसामग्री	50,000
विविध धनको	30,000	इमारत	40,000
बँक कर्ज	25,000		
एकूण	**1,90,000**	एकूण	**1,90,000**

वरील तारखेला संस्थेचे विसर्जन करण्यात आले आणि खालील व्यवहार झाले :

(1) रोहनने इमारत ₹45,000 ला ताब्यात घेतली.

(2) स्कंधापासून ₹36,000, यंत्रसामग्रीपासून ₹42,000 आणि उपस्करापासून ₹15,000 वसूल झाले.

(3) ऋणकोंकडून ₹30,000 वसूल झाले.

(4) धनकोंना 5% कसर कापून रक्कम दिली आणि बँक कर्ज पूर्ण फेडले.

(5) रोखीकरण खर्च ₹3,000 झाला.

तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांची भांडवल खाती आणि रोख खाते.

उत्तर (10 गुण)

रोहन, साहिल आणि तन्वी यांच्या संस्थेच्या पुस्तकात

नावे रोखीकरण खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती :			विविध देयता :		
विविध ऋणको	32,000		विविध धनको	30,000	
स्कंध	40,000		बँक कर्ज	25,000	55,000
उपस्कर	20,000		रोहनचे भांडवल खाते (इमारत ताब्यात घेतली)		45,000
यंत्रसामग्री	50,000		रोख खाते (संपत्तीपासून वसुली) :		
इमारत	40,000	1,82,000	ऋणको	30,000	
रोख खाते (धनकोंना दिले)		28,500	स्कंध	36,000	
रोख खाते (बँक कर्ज फेडले)		25,000	यंत्रसामग्री	42,000	
रोख खाते (रोखीकरण खर्च)		3,000	उपस्कर	15,000	1,23,000
			रोखीकरणावरील तोटा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित) :		
			रोहनचे भांडवल खाते	6,200	
			साहिलचे भांडवल खाते	6,200	
			तन्वीचे भांडवल खाते	3,100	15,500
एकूण		**2,38,500**	एकूण		**2,38,500**

नावे भागीदारांचे भांडवल खाते जमा

तपशील	रोहन ₹	साहिल ₹	तन्वी ₹	तपशील	रोहन ₹	साहिल ₹	तन्वी ₹
रोखीकरण खाते (इमारत)	45,000	–	–	शिल्लक पु/आ	60,000	40,000	20,000
रोखीकरण खाते (तोटा)	6,200	6,200	3,100	सामान्य संचिती खाते	6,000	6,000	3,000
रोख खाते (अंतिम शोधन)	14,800	39,800	19,900				
एकूण	**66,000**	**46,000**	**23,000**	एकूण	**66,000**	**46,000**	**23,000**

नावे रोख खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक पु/आ	8,000	रोखीकरण खाते (धनको)	28,500
रोखीकरण खाते (संपत्तीपासून वसुली)	1,23,000	रोखीकरण खाते (बँक कर्ज)	25,000
		रोखीकरण खाते (खर्च)	3,000
		रोहनचे भांडवल खाते	14,800
		साहिलचे भांडवल खाते	39,800
		तन्वीचे भांडवल खाते	19,900
एकूण	**1,31,000**	एकूण	**1,31,000**

कार्यटिपा :

(1) धनकोंना दिलेली रक्कम = 30,000 – 30,000 च्या 5% = ₹28,500.

(2) रोखीकरणावरील तोटा ₹15,500, 2 : 2 : 1 प्रमाणात → ₹6,200, ₹6,200, ₹3,100.

(3) सामान्य संचिती ₹15,000, 2 : 2 : 1 प्रमाणात → ₹6,000, ₹6,000, ₹3,000.

(4) रोख खात्याची एकूण रक्कम ₹1,31,000; भागीदारांना केलेल्या ₹74,500 च्या अंतिम शोधनाने पुस्तके बंद होतात.

गुणदान: रोखीकरण खाते, तोटा ₹15,500 – 4 गुण · भागीदारांचे भांडवल खाते (संचिती, इमारत, तोटा, अंतिम शोधन) – 3 गुण · रोख खाते, एकूण ₹1,31,000 – 3 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: हस्तस्थ रोख रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित करत नाहीत. रोहनने ताब्यात घेतलेल्या इमारतीसाठी त्याचे भांडवल खाते नावे करा (रोख खाते नव्हे).

किंवा

(ब) 1 जानेवारी 2026 रोजी प्रकाशने महेशला ₹24,000 चा माल विकला आणि त्याच रकमेचे 3 महिने मुदतीचे विपत्र त्याच्यावर लिहिले. महेशने विपत्र स्वीकारून प्रकाशला परत केले.
4 जानेवारी 2026 रोजी प्रकाशने ते विपत्र आपल्या बँकेत वार्षिक 12% दराने वटविले.
देयदिनांकाला विपत्राचे अनादरण झाले आणि बँकेने ₹100 नोंदणी खर्च दिला.
त्याच दिवशी महेशने ₹10,100 रोख दिले आणि शेष रकमेसाठी वार्षिक 12% दराने 2 महिन्यांच्या व्याजासह नवीन विपत्र स्वीकारले.
नवीन विपत्राचे देयदिनांकाला योग्य प्रकारे शोधन झाले.
प्रकाश आणि महेश यांच्या पुस्तकात आवश्यक रोजकीर्द नोंदी करा.

उत्तर (10 गुण)

कार्यटिपा :

(1) पहिल्या विपत्राचा देयदिनांक : 1 जानेवारी + 3 महिने = 1 एप्रिल + 3 अनुग्रह दिवस = **4 एप्रिल 2026**.

(2) कसर = 24,000 × 12/100 × 3/12 = ₹720; बँक ₹23,280 देते.

(3) अनादरणानंतर महेशकडून येणे 24,000 + 100 = ₹24,100; त्याने ₹10,100 दिले; शेष ₹14,000. व्याज = 14,000 × 12/100 × 2/12 = ₹280. नवीन विपत्र = ₹14,280.

(4) नवीन विपत्राचा देयदिनांक : 4 एप्रिल + 2 महिने = 4 जून + 3 दिवस = **7 जून 2026**.

प्रकाशच्या पुस्तकात रोजकीर्द

दिनांक	तपशील	खा.पा.	नावे रक्कम ₹	जमा रक्कम ₹
2026 जाने. 1	महेश खाते ...नावे		24,000	
	विक्री खात्याला			24,000
	(महेशला उधार माल विकल्याबद्दल)			
जाने. 1	प्राप्य विपत्र खाते ...नावे		24,000	
	महेशच्या खात्याला			24,000
	(महेशवर लिहिलेले 3 महिने मुदतीचे विपत्र त्याने स्वीकारल्याबद्दल)			
जाने. 4	बँक खाते ...नावे		23,280	
	कसर खाते ...नावे		720	
	प्राप्य विपत्र खात्याला			24,000
	(विपत्र वार्षिक 12% दराने 3 महिन्यांसाठी बँकेत वटविल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	महेश खाते ...नावे		24,100	
	बँक खात्याला			24,100
	(विपत्राचे अनादरण झाल्याबद्दल व बँकेने ₹100 नोंदणी खर्च दिल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	रोख खाते ...नावे		10,100	
	महेशच्या खात्याला			10,100
	(महेशकडून रोख रक्कम मिळाल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	महेश खाते ...नावे		280	
	व्याज खात्याला			280
	(₹14,000 वर वार्षिक 12% दराने 2 महिन्यांचे व्याज येणे झाल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	प्राप्य विपत्र खाते ...नावे		14,280	
	महेशच्या खात्याला			14,280
	(महेशने 2 महिने मुदतीचे नवीन विपत्र स्वीकारल्याबद्दल)			
जून 7	रोख खाते ...नावे		14,280	
	प्राप्य विपत्र खात्याला			14,280
	(देयदिनांकाला नवीन विपत्राची रक्कम मिळाल्याबद्दल)			
	एकूण		**1,35,040**	**1,35,040**

महेशच्या पुस्तकात रोजकीर्द

दिनांक	तपशील	खा.पा.	नावे रक्कम ₹	जमा रक्कम ₹
2026 जाने. 1	खरेदी खाते ...नावे		24,000	
	प्रकाशच्या खात्याला			24,000
	(प्रकाशकडून उधार माल खरेदी केल्याबद्दल)			
जाने. 1	प्रकाश खाते ...नावे		24,000	
	देय विपत्र खात्याला			24,000
	(प्रकाशने लिहिलेले 3 महिने मुदतीचे विपत्र स्वीकारल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	देय विपत्र खाते ...नावे		24,000	
	नोंदणी खर्च खाते ...नावे		100	
	प्रकाशच्या खात्याला			24,100
	(विपत्राचे अनादरण झाल्याबद्दल व नोंदणी खर्च देणे झाल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	प्रकाश खाते ...नावे		10,100	
	रोख खात्याला			10,100
	(प्रकाशला रोख रक्कम दिल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	व्याज खाते ...नावे		280	
	प्रकाशच्या खात्याला			280
	(₹14,000 वर वार्षिक 12% दराने 2 महिन्यांचे व्याज देणे झाल्याबद्दल)			
एप्रिल 4	प्रकाश खाते ...नावे		14,280	
	देय विपत्र खात्याला			14,280
	(2 महिने मुदतीचे नवीन विपत्र स्वीकारल्याबद्दल)			
जून 7	देय विपत्र खाते ...नावे		14,280	
	रोख खात्याला			14,280
	(देयदिनांकाला नवीन विपत्राचे शोधन केल्याबद्दल)			
	एकूण		**1,11,040**	**1,11,040**

टीप : 4 जानेवारी रोजी महेशच्या पुस्तकात कोणतीही नोंद होत नाही (विपत्र वटविणे फक्त विपत्रधारकाशी संबंधित आहे).

गुणदान: प्रकाशची रोजकीर्द – 8 नोंदी – 5 गुण (कसर व अनादरणाच्या नोंदींना प्रत्येकी 1 गुण) · महेशची रोजकीर्द – 7 नोंदी – 5 गुण (नोंदणी खर्च आहार्यी सोसतो)

परीक्षकांचा सल्ला: बँकेने दिलेला नोंदणी खर्च शेवटी आहार्यीकडूनच वसूल होतो – व्याज काढण्यापूर्वी तो महेशकडील येणे रकमेत मिळवा. देयदिनांक 3 अनुग्रह दिवस धरून लिहा.

प्र. 4 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[8]**

(अ) सह्याद्री ॲग्रो प्रॉडक्ट्स लि. ने प्रत्येकी ₹10 चे 40,000 समभाग प्रतिभाग ₹2 प्रव्याजीने विक्रीस काढले. त्यावर रक्कम पुढीलप्रमाणे देय होती :

अर्जासोबत ₹3; आवंटनावर ₹5 (₹2 प्रव्याजीसह); प्रथम व अंतिम याचनेवर ₹4.

सर्व भागांसाठी अर्ज आले आणि श्री. गणेश पाटील यांच्याकडील 600 भागांवरील प्रथम व अंतिम याचना वगळता सर्व रक्कम मिळाली. प्रमंडळाच्या पुस्तकात आवश्यक रोजकीर्द नोंदी करा.

उत्तर (8 गुण)

सह्याद्री ॲग्रो प्रॉडक्ट्स लि. च्या पुस्तकात रोजकीर्द

दिनांक	तपशील	खा.पा.	नावे रक्कम ₹	जमा रक्कम ₹
(1)	बँक खाते ...नावे		1,20,000	
	समभाग प्रार्थना खात्याला			1,20,000
	(प्रतिभाग ₹3 प्रमाणे 40,000 समभागांवर प्रार्थना राशी मिळाल्याबद्दल)			
(2)	समभाग प्रार्थना खाते ...नावे		1,20,000	
	समभाग भांडवल खात्याला			1,20,000
	(प्रार्थना राशी समभाग भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)			

(3)	समभाग आवंटन खाते ...नावे		2,00,000	
	समभाग भांडवल खात्याला			1,20,000
	प्रतिभूती प्रव्याजी खात्याला			80,000
	(₹2 प्रव्याजीसह प्रतिभाग ₹5 प्रमाणे 40,000 समभागांवर आवंटन राशी मागविल्याबद्दल)			
(4)	बँक खाते ...नावे		2,00,000	
	समभाग आवंटन खात्याला			2,00,000
	(आवंटन राशी मिळाल्याबद्दल)			
(5)	समभाग प्रथम व अंतिम याचना खाते ...नावे		1,60,000	
	समभाग भांडवल खात्याला			1,60,000
	(प्रतिभाग ₹4 प्रमाणे 40,000 समभागांवर प्रथम व अंतिम याचनेची मागणी केल्याबद्दल)			
(6)	बँक खाते ...नावे		1,57,600	
	थकीत मागणी खाते ...नावे		2,400	
	समभाग प्रथम व अंतिम याचना खात्याला			1,60,000
	(श्री. गणेश पाटील यांच्याकडील 600 भाग वगळता इतर भागांवरील याचना राशी मिळाल्याबद्दल)			
	एकूण		**9,60,000**	**9,60,000**

पडताळणी : समभाग भांडवल = 1,20,000 + 1,20,000 + 1,60,000 = ₹4,00,000 (40,000 × ₹10); प्रतिभूती प्रव्याजी = 40,000 × ₹2 = ₹80,000; थकीत मागणी = 600 × ₹4 = ₹2,400.

गुणदान: प्रार्थना राशी मिळणे व स्थानांतर – 2 गुण · आवंटन राशीची मागणी (प्रतिभूती प्रव्याजीसह) व प्राप्ती – 3 गुण · याचनेची मागणी व थकीत मागणीसह प्राप्ती – 3 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: प्रव्याजी ज्या टप्प्यावर देय होते (येथे आवंटनावर) त्याच वेळी प्रतिभूती प्रव्याजी खात्याला जमा करा – भाग भांडवल खात्याला नव्हे.

किंवा

(ब) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

(i) संगणकीय लेखांकन प्रणाली म्हणजे काय? संगणकीय लेखांकनाचे कोणतेही चार फायदे स्पष्ट करा. (4 गुण)

(ii) संगणकीय लेखांकनाच्या कोणत्याही चार मर्यादा स्पष्ट करा. (4 गुण)

उत्तर (8 गुण)

(i) अर्थ : ज्या प्रणालीत संगणकाचे हार्डवेअर व लेखांकन सॉफ्टवेअर यांच्या मदतीने, माहितीसंग्रहाचा (डेटाबेस) वापर करून लेखांकनाच्या व्यवहारांची नोंद, वर्गीकरण, सारांश व अहवाल तयार केले जातात, तिला संगणकीय लेखांकन प्रणाली म्हणतात. प्रमाणके (व्हाउचर) एकदा नोंदविली की खातेवही, तेरीज व अंतिम खाती आपोआप तयार होतात.

फायदे (कोणतेही चार) :

(1) **गती :** मोठ्या प्रमाणातील व्यवहारांवर प्रक्रिया होऊन अहवाल फार जलद तयार होतात.

(2) **अचूकता :** खतावणी, बेरीज व खात्यांचे संतुलन संगणक करतो, त्यामुळे गणितीय चुका कमी होतात.

(3) **अद्ययावत माहिती :** प्रमाणक नोंदविताच खाती अद्ययावत होतात, त्यामुळे ताजी स्थिती नेहमी उपलब्ध असते.

(4) **सुलभ साठवण व पुनर्प्राप्ती :** अनेक वर्षांची माहिती कमी जागेत साठविता येते आणि कोणतीही नोंद त्वरित शोधता येते.

(5) **अहवाल (व्यवस्थापन माहिती प्रणाली – MIS) :** निर्णय घेण्यासाठी ऋणकोंचे कालानुसार विश्लेषण, रोख प्रवाह, अनुपात यांसारखे अहवाल तयार करता येतात.

(ii) मर्यादा (कोणत्याही चार) :

(1) **जास्त खर्च :** हार्डवेअर, सॉफ्टवेअर, प्रशिक्षण व देखभाल लहान संस्थांसाठी खर्चिक ठरतात.

(2) **प्रशिक्षित कर्मचाऱ्यांची गरज :** संगणक व लेखांकन सॉफ्टवेअरचे प्रशिक्षण घेतलेल्या व्यक्तीच ही प्रणाली हाताळू शकतात.

(3) **माहिती नष्ट होण्याचा किंवा फसवणुकीचा धोका :** बॅकअप व पासवर्ड न वापरल्यास व्हायरस, हॅकिंग, वीजपुरवठा खंडित होणे किंवा प्रणाली बंद पडणे यामुळे माहिती नष्ट किंवा उघड होऊ शकते.

(4) **माहिती भरताना चुका :** संगणक स्वतः निर्णय घेऊ शकत नाही; चुकीची माहिती भरल्यास निष्कर्षही चुकीचे येतात (garbage in, garbage out).

(5) **वीज व तंत्रज्ञानावरील अवलंबित्व :** यंत्रबिघाड, वीज खंडित होणे किंवा सॉफ्टवेअरमधील अडचण आल्यास काम थांबते.

गुणदान: (i) अर्थ – 1 गुण; कोणतेही चार फायदे स्पष्ट केल्यास – प्रत्येकी ¾ गुण (3 गुण) · (ii) कोणत्याही चार मर्यादा स्पष्ट केल्यास – प्रत्येकी 1 गुण (4 गुण)

परीक्षकांचा सल्ला: प्रत्येक मुद्द्याला शीर्षक द्या आणि एका ओळीत स्पष्टीकरण लिहा; केवळ शब्दांची यादी दिल्यास अर्धेच गुण मिळतात.

प्र. 5 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[8]**

(अ) पूजा, रवी आणि सुनील हे 3 : 2 : 1 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार होते. 30 जून 2026 रोजी सुनीलचा मृत्यू झाला. संस्थेची पुस्तके दरवर्षी 31 मार्च रोजी बंद केली जातात. 1 एप्रिल 2026 रोजी सुनीलच्या भांडवल खात्याची जमा शिल्लक ₹60,000 होती आणि सामान्य संचिती ₹36,000 होती. भागीदारी करारानुसार मृत भागीदाराच्या वारसदाराला पुढील रकमा मिळण्याचा अधिकार आहे :

(1) त्याच्या भांडवलाची शिल्लक आणि सामान्य संचितीतील त्याचा हिस्सा.

(2) मृत्यूच्या तारखेपर्यंत वार्षिक 10% दराने भांडवलावर व्याज.

(3) मागील तीन वर्षांच्या सरासरी नफ्याच्या आधारे काढलेला, मृत्यूच्या तारखेपर्यंतचा त्याचा नफ्यातील हिस्सा.

(4) ख्यातीतील त्याचा हिस्सा; संस्थेच्या ख्यातीचे मूल्य मागील तीन वर्षांच्या सरासरी नफ्याच्या दोन वर्षांच्या खरेदीइतके ठरवावे.

मागील तीन वर्षांचा नफा : 2023-24 ₹72,000; 2024-25 ₹84,000; 2025-26 ₹96,000.

मृत्यूच्या तारखेपर्यंत सुनीलने ₹6,000 ची उचल केली होती; त्याच्या उचलीवरील व्याज ₹150 आहे.

30 जून 2026 रोजी त्याच्या वारसदाराला ₹30,000 धनादेशाने दिले आणि उर्वरित रक्कम वारसदाराच्या कर्ज खात्यात ठेवली.

सुनीलचे भांडवल खाते आणि सुनीलच्या वारसदाराचे खाते तयार करा.

उत्तर (8 गुण)

कार्यटिपा :

(1) सरासरी नफा = (72,000 + 84,000 + 96,000) ÷ 3 = ₹84,000.

(2) भांडवलावर व्याज = 60,000 × 10/100 × 3/12 = ₹1,500 (1 एप्रिल ते 30 जून = 3 महिने).

(3) मृत्यूपर्यंतचा नफ्यातील हिस्सा = 84,000 × 1/6 × 3/12 = ₹3,500 (नफा-तोटा निलंबन खात्याला नावे).

(4) संस्थेची ख्याती = 84,000 × 2 = ₹1,68,000; सुनीलचा हिस्सा = 1,68,000 × 1/6 = ₹28,000; तो पूजा व रवी यांना त्यांच्या लाभाच्या प्रमाणात 3 : 2 नावे (₹16,800 व ₹11,200).

(5) सामान्य संचितीतील हिस्सा = 36,000 × 1/6 = ₹6,000.

संस्थेच्या पुस्तकात

नावे सुनीलचे भांडवल खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
उचल खाते	6,000	शिल्लक पु/आ	60,000
उचलीवरील व्याज खाते	150	सामान्य संचिती खाते (1/6)	6,000
सुनीलच्या वारसदाराचे खाते (स्थानांतर)	92,850	भांडवलावर व्याज खाते	1,500
		नफा-तोटा निलंबन खाते	3,500
		पूजा व रवी यांचे भांडवल खाते (ख्याती)	28,000
एकूण	**99,000**	एकूण	**99,000**

नावे सुनीलच्या वारसदाराचे खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते	30,000	सुनीलचे भांडवल खाते	92,850
सुनीलच्या वारसदाराचे कर्ज खाते / शिल्लक पु/ने	62,850		
एकूण	**92,850**	एकूण	**92,850**

वारसदाराला देय रक्कम = **₹92,850**; उर्वरित ₹62,850 वारसदाराचे कर्ज म्हणून दर्शविले आहेत.

टीप : विद्यार्थ्याने पूर्ण ख्याती खाते (₹1,68,000) उघडून सर्व भागीदारांना जमा केल्यास सुनीलच्या भांडवल खात्याच्या जमा बाजूस 'ख्याती खाते ₹28,000' येईल; वारसदाराला देय रक्कम (₹92,850) तीच राहते, म्हणून पूर्ण गुण द्यावेत.

गुणदान: कार्यटिपा (सरासरी नफा, व्याज, नफ्यातील हिस्सा, ख्याती) – 2 गुण · सुनीलचे भांडवल खाते, ₹92,850 स्थानांतरित – 4 गुण · सुनीलच्या वारसदाराचे खाते – 2 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: व्याज व नफ्यातील हिस्सा फक्त 3 महिन्यांसाठी (1 एप्रिल ते 30 जून) आहे – विद्यार्थी अनेकदा पूर्ण वर्षाचा हिशोब करतात.

किंवा

(ब) स्वराज ट्रेडर्स यांच्या 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाच्या खालील माहितीवरून पुढील अनुपात काढा : (1) चल अनुपात (2) तरल (त्वरित) अनुपात (3) सकल लाभ अनुपात (4) शुद्ध लाभ अनुपात.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
स्कंध	80,000	विविध धनको	55,000
विविध ऋणको	50,000	देय विपत्र	15,000
प्राप्य विपत्र	10,000	अदत्त खर्च	15,000
रोख व बँक	25,000	शुद्ध विक्री	4,00,000
पूर्वदत्त खर्च	5,000	विक्री केलेल्या मालाची किंमत	3,00,000
		शुद्ध नफा	40,000

उत्तर (8 गुण)

(1) चल अनुपात = चल संपत्ती ÷ चल देयता

चल संपत्ती = 80,000 + 50,000 + 10,000 + 25,000 + 5,000 = ₹1,70,000

चल देयता = 55,000 + 15,000 + 15,000 = ₹85,000

चल अनुपात = 1,70,000 ÷ 85,000 = **2 : 1**

(2) तरल अनुपात = तरल संपत्ती ÷ चल देयता

तरल संपत्ती = चल संपत्ती – स्कंध – पूर्वदत्त खर्च = 1,70,000 – 80,000 – 5,000 = ₹85,000

तरल अनुपात = 85,000 ÷ 85,000 = **1 : 1**

(3) सकल लाभ अनुपात = ढोबळ नफा ÷ शुद्ध विक्री × 100

ढोबळ नफा = शुद्ध विक्री – विक्री केलेल्या मालाची किंमत = 4,00,000 – 3,00,000 = ₹1,00,000

सकल लाभ अनुपात = 1,00,000 ÷ 4,00,000 × 100 = **25%**

(4) शुद्ध लाभ अनुपात = शुद्ध नफा ÷ शुद्ध विक्री × 100 = 40,000 ÷ 4,00,000 × 100 = **10%**

अभिप्राय : चल अनुपात (2 : 1) व तरल अनुपात (1 : 1) आदर्श पातळीवर आहेत; यावरून संस्थेची अल्पकालीन आर्थिक स्थिती भक्कम असल्याचे दिसते.

गुणदान: प्रत्येक अनुपात : सूत्र ½ गुण, आकडेमोड 1 गुण, उत्तर ½ गुण – 2 गुण × 4 = 8 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: तरल संपत्तीत स्कंध व पूर्वदत्त खर्च दोन्ही समाविष्ट करू नका. चल व तरल अनुपात 'x : 1' स्वरूपात आणि सकल लाभ / शुद्ध लाभ अनुपात टक्केवारीत लिहा.

प्र. 6 नफा न कमविणाऱ्या संस्थांच्या खात्यांवरील उदाहरण. **[12]**

शिवनेरी क्रीडा मंडळ, सातारा यांचे 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे प्राप्ती-शोधन खाते खालीलप्रमाणे आहे :

नावे प्राप्ती-शोधन खाते 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता जमा

प्राप्ती	रक्कम ₹	शोधन	रक्कम ₹
शिल्लक पु/आ : रोख 6,000; बँक 24,000	30,000	पगार	36,000
वर्गणी	72,000	भाडे	18,000
प्रवेश शुल्क	10,000	क्रीडा साहित्याची खरेदी	25,000
देणगी	15,000	विद्युत शुल्क	7,000
जुन्या उपस्कराची विक्री	3,000	खेळ स्पर्धांवरील खर्च	12,000
मुदत ठेवीवरील व्याज	4,500	छपाई व लेखन सामग्री	3,500
लॉकर भाडे	9,200	मुदत ठेव (1 ऑक्टोबर 2025 रोजी ठेवली)	30,000
आजीव सभासद शुल्क	20,000	विमा	4,800
		शिल्लक पु/ने : रोख 5,400; बँक 22,000	27,400
एकूण	**1,63,700**	एकूण	**1,63,700**

अतिरिक्त माहिती :

(1) 1 एप्रिल 2025 रोजी मंडळाकडे : क्रीडा साहित्य ₹60,000; उपस्कर ₹20,000; मुदत ठेव ₹50,000 (वार्षिक 9%); अप्राप्त वर्गणी ₹3,000; अदत्त पगार ₹2,000; रोख व बँक वर दर्शविल्याप्रमाणे.

(2) मिळालेल्या वर्गणीत 2024-25 ची ₹3,000 आणि 2026-27 ची ₹4,000 समाविष्ट आहे. 2025-26 ची ₹5,000 वर्गणी अद्याप येणे बाकी आहे.

(3) 31 मार्च 2026 रोजी अदत्त पगार ₹3,000; अदत्त भाडे ₹1,500; पूर्वदत्त विमा ₹1,200.

(4) विकलेल्या उपस्कराची पुस्तकी किंमत ₹4,000 होती.

(5) प्रवेश शुल्काच्या 40% रकमेचे भांडवलीकरण करावे. आजीव सभासद शुल्काचे भांडवलीकरण करावे.

(6) देणगीमध्ये इमारत निधीसाठी मिळालेल्या ₹10,000 चा समावेश आहे.

(7) नवीन मुदत ठेवीवर वार्षिक 10% व्याज मिळते.

(8) क्रीडा साहित्यावर 10% आणि उर्वरित उपस्करावर 10% घसारा आकारा (31 मार्च 2026 रोजीच्या घसाऱ्यापूर्वीच्या पुस्तकी किमतीवर).

31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे उत्पन्न-खर्च खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

उत्तर (12 गुण)

कार्यटिप (1) : प्रारंभीचा भांडवल निधी

स्थिती विवरण (ताळेबंद) 1 एप्रिल 2025 रोजीचे

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
अदत्त पगार	2,000	क्रीडा साहित्य	60,000
भांडवल निधी (शिल्लक आकडा)	1,61,000	उपस्कर	20,000
		मुदत ठेव	50,000
		अप्राप्त वर्गणी	3,000
		रोख व बँक	30,000
एकूण	**1,63,000**	एकूण	**1,63,000**

शिवनेरी क्रीडा मंडळ, सातारा यांच्या पुस्तकात

नावे उत्पन्न-खर्च खाते 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता जमा

खर्च	रक्कम ₹	रक्कम ₹	उत्पन्न	रक्कम ₹	रक्कम ₹
पगार	36,000		वर्गणी	72,000	
(-) अदत्त 1-4-2025	2,000		(-) 2024-25 ची	3,000	
(+) अदत्त 31-3-2026	3,000	37,000	(-) 2026-27 ची (पूर्वप्राप्त)	4,000	
भाडे 18,000 + अदत्त 1,500		19,500	(+) अप्राप्त 2025-26	5,000	70,000

विमा 4,800 – पूर्वदत्त 1,200		3,600	प्रवेश शुल्क (10,000 च्या 60%)		6,000
विद्युत शुल्क		7,000	देणगी (15,000 – 10,000)		5,000
खेळ स्पर्धांवरील खर्च		12,000	मुदत ठेवीवरील व्याज	4,500	
छपाई व लेखन सामग्री		3,500	(+) अप्राप्त (30,000 × 10% × 6/12)	1,500	6,000
उपस्कर विक्रीवरील तोटा (4,000 – 3,000)		1,000	लॉकर भाडे		9,200
घसारा :					
क्रीडा साहित्य	8,500				
उपस्कर	1,600	10,100			
वाढावा (उत्पन्नाचे खर्चावरील आधिक्य) भांडवल निधीला स्थानांतरित		2,500			
एकूण		**96,200**	एकूण		**96,200**

शिवनेरी क्रीडा मंडळाचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल निधी 1-4-2025	1,61,000		क्रीडा साहित्य (60,000 + 25,000)	85,000	
(+) वाढावा	2,500		(-) घसारा	8,500	76,500
(+) प्रवेश शुल्क (40%)	4,000		उपस्कर (20,000 – 4,000)	16,000	
(+) आजीव सभासद शुल्क	20,000	1,87,500	(-) घसारा	1,600	14,400
इमारत निधी		10,000	मुदत ठेव (50,000 + 30,000)		80,000
पूर्वप्राप्त वर्गणी		4,000	मुदत ठेवीवरील अप्राप्त व्याज		1,500
अदत्त पगार		3,000	अप्राप्त वर्गणी		5,000
अदत्त भाडे		1,500	पूर्वदत्त विमा		1,200
			हस्तस्थ रोख		5,400
			बँकेतील रोख		22,000
एकूण		**2,06,000**	एकूण		**2,06,000**

कार्यटिपा :

(2) वर्गणी : 72,000 – 3,000 (2024-25 ची, आधीच अप्राप्त म्हणून दर्शविलेली) – 4,000 (पूर्वप्राप्त) + 5,000 (अप्राप्त) = ₹70,000.

(3) पगार : 36,000 – 2,000 + 3,000 = ₹37,000.

(4) मुदत ठेवीवरील व्याज : जुन्या मुदत ठेवीवर मिळालेले ₹4,500 + नवीन मुदत ठेवीवरील अप्राप्त व्याज 30,000 × 10% × 6/12 = ₹1,500 → ₹6,000.

(5) घसारा : क्रीडा साहित्य 85,000 × 10% = ₹8,500; उपस्कर 16,000 × 10% = ₹1,600.

वाढावा = 96,200 – 93,700 = **₹2,500**; ताळेबंदाची एकूण रक्कम = **₹2,06,000**.

गुणदान: प्रारंभीचा भांडवल निधी ₹1,61,000 – 1 गुण · उत्पन्न-खर्च खाते (वर्गणी, पगार, व्याज, घसारा, विक्रीवरील तोटा), वाढावा ₹2,500 – 6 गुण · ताळेबंद, एकूण ₹2,06,000 – 5 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: आजीव सभासद शुल्क, इमारत निधीसाठी देणगी आणि प्रवेश शुल्काचे 40% या भांडवली प्राप्ती आहेत – त्या ताळेबंदात जातात, उत्पन्न बाजूवर कधीच नाहीत. 2024-25 ची ₹3,000 वर्गणी पुन्हा उत्पन्न म्हणून धरू नका.

प्र. 7 भागीदारी संस्थेच्या अंतिम खात्यांवरील उदाहरण. **[12]**

अर्जुन आणि भावना हे 3 : 2 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील तेरीज व समायोजनांवरून 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे व्यापार खाते व नफा-तोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

31 मार्च 2026 रोजीची तेरीज

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध	48,000	भांडवल : अर्जुन	1,20,000
खरेदी	2,10,000	भांडवल : भावना	80,000
विक्री परत	5,000	विक्री	3,40,000
मजुरी	18,000	खरेदी परत	4,000
खरेदीवरील वाहतूक खर्च	4,000	विविध धनको	40,000
पगार	30,000	देय विपत्र	7,000
भाडे, दर व कर	12,000	प्राप्त कमिशन	3,000
विमा	6,000	संशयित कर्ज निधी	2,000
छपाई व लेखन सामग्री	3,000		
जाहिरात	6,000		
बुडीत कर्ज	1,500		
विविध ऋणको	80,000		
उपस्कर	25,000		
यंत्रसामग्री	1,00,000		
बँकेतील रोख	27,500		
उचल : अर्जुन	12,000		
उचल : भावना	8,000		
एकूण	**5,96,000**	एकूण	**5,96,000**

समायोजना :

(1) संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹62,000 आहे.

(2) अदत्त मजुरी ₹2,000 आणि पूर्वदत्त विमा ₹1,500.

(3) यंत्रसामग्रीवर 10% आणि उपस्करावर 10% घसारा आकारा.

(4) विविध ऋणकोवर 5% दराने संशयित कर्ज निधी ठेवा.

(5) भांडवलावर वार्षिक 5% दराने व्याज द्या.

(6) अर्जुनने स्वतःच्या वैयक्तिक उपयोगाकरिता ₹3,000 मूळ किमतीचा माल उचलला, त्याची लेखा पुस्तकात नोंद झालेली नाही.

उत्तर (12 गुण)

अर्जुन आणि भावना यांच्या पुस्तकात

नावे व्यापार खाते 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध		48,000	विक्री	3,40,000	
खरेदी	2,10,000		(-) विक्री परत	5,000	3,35,000
(-) खरेदी परत	4,000	2,06,000	संवरण स्कंध		62,000
मजुरी	18,000		अर्जुनने वैयक्तिक उपयोगाकरिता उचललेला माल		3,000
(+) अदत्त मजुरी	2,000	20,000			
खरेदीवरील वाहतूक खर्च		4,000			
ढोबळ नफा पु/ने		1,22,000			
एकूण		**4,00,000**	एकूण		**4,00,000**

नावे नफा-तोटा खाते 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
पगार		30,000	ढोबळ नफा पु/आ		1,22,000
भाडे, दर व कर		12,000	प्राप्त कमिशन		3,000
विमा	6,000				
(-) पूर्वदत्त विमा	1,500	4,500			
छपाई व लेखन सामग्री		3,000			
जाहिरात		6,000			
बुडीत कर्ज	1,500				
(+) नवीन संशयित कर्ज निधी	4,000				
(-) जुना संशयित कर्ज निधी	2,000	3,500			
घसारा :					
यंत्रसामग्री	10,000				
उपस्कर	2,500	12,500			
भांडवलावर व्याज :					
अर्जुन	6,000				
भावना	4,000	10,000			
शुद्ध नफा (भांडवल खात्याला स्थानांतरित) :					
अर्जुनचे भांडवल खाते (3/5)	26,100				
भावनाचे भांडवल खाते (2/5)	17,400	43,500			
एकूण		**1,25,000**	एकूण		**1,25,000**

अर्जुन आणि भावना यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			यंत्रसामग्री	1,00,000	
अर्जुन	1,20,000		(-) घसारा	10,000	90,000
(+) भांडवलावर व्याज	6,000		उपस्कर	25,000	
(+) शुद्ध नफा	26,100		(-) घसारा	2,500	22,500
(-) उचल (12,000 + 3,000)	15,000	1,37,100	संवरण स्कंध		62,000
भावना	80,000		विविध ऋणको	80,000	
(+) भांडवलावर व्याज	4,000		(-) संशयित कर्ज निधी	4,000	76,000
(+) शुद्ध नफा	17,400		पूर्वदत्त विमा		1,500
(-) उचल	8,000	93,400	बँकेतील रोख		27,500
विविध धनको		40,000			
देय विपत्र		7,000			
अदत्त मजुरी		2,000			
एकूण		**2,79,500**	एकूण		**2,79,500**

कार्यटिपा :

(1) संशयित कर्ज निधी : बुडीत कर्ज 1,500 + नवीन संशयित कर्ज निधी (80,000 च्या 5%) 4,000 – जुना संशयित कर्ज निधी 2,000 = ₹3,500 नफा-तोटा खात्याला नावे.

(2) भांडवलावर व्याज : अर्जुन 1,20,000 × 5% = ₹6,000; भावना 80,000 × 5% = ₹4,000.

(3) अर्जुनने उचललेला माल ₹3,000 (लागत मूल्याने) : व्यापार खात्याच्या जमा बाजूवर दर्शविला आणि अर्जुनच्या उचलीत मिळविला (12,000 + 3,000 = ₹15,000). त्याऐवजी खरेदीतून ₹3,000 वजा करणेही तितकेच योग्य आहे (ढोबळ नफा तोच येतो).

(4) ढोबळ नफा ₹1,22,000; शुद्ध नफा ₹43,500, 3 : 2 प्रमाणात → अर्जुन ₹26,100, भावना ₹17,400.

ताळेबंदाची एकूण रक्कम = **₹2,79,500**.

गुणदान: व्यापार खाते (अर्जुनने उचललेल्या मालासह), ढोबळ नफा ₹1,22,000 – 3 गुण · नफा-तोटा खाते, शुद्ध नफा ₹43,500 व त्याचे वाटप – 4 गुण · ताळेबंद (अर्जुनची उचल ₹15,000), एकूण ₹2,79,500 – 5 गुण

परीक्षकांचा सल्ला: प्रत्येक समायोजनाचे दोन परिणाम होतात – एक व्यापार / नफा-तोटा खात्यात आणि दुसरा ताळेबंदात. भांडवलावरील व्याज नफा-तोटा खात्याला नावे होते आणि भांडवलात मिळविले जाते. भागीदाराने उचललेला माल लागत मूल्याने व्यापार खात्याला जमा (किंवा खरेदीतून वजा) करून त्या भागीदाराच्या उचलीत मिळवावा – विद्यार्थी अनेकदा यापैकी एक परिणाम विसरतात.

परीक्षेसाठी खूप खूप शुभेच्छा!